

sa quadra q. dic. *Turris Fracta*; afr. or. term. *Bello Vicino* ['Bellvef'] --- mer. *Sadaoni*, occ. *Stafrancos* vel de *Concabella*, circ. in te. de *Grazano* vel de *Gissona* (Arx. Sols.); 1084: «*Turre Fracta* --- or. *Bello Vicino* --- occ. *Conca Bella*, sept. in te. de *Gradano*» (ibidem); 1099: «*de Grada* --- Morana, Nidal, Sto. Martino, *Grada, Ratera* --- in *Grada* ---» (Acte de Consagr. de l'esgl. de Guissona) (*MarcaH.*, 1209.11f., 1210.19, 64).

Segueixen formes semblants després de l'any 1100: 1118: Pontius de *Gradan*, un dels 20 habitants de Balaguer a qui el comte Ermengol dona terres per llur recent defensa de la ciutat, atacada pels sarraïns (Font Rius, *C. d. p.*, § 5, p. 85.8f.); 1186: Petrus de *Graù*, habitant de Cervera (ib., § 178.4); 1224: Guilelmus de *Gradano*, un dels signants de la C. de P. d'Agramunt (ib., § 243.6f.); 1794: «Conill --- el lloc de *Gra*, sobre d'un *collet* --- *Concabella* ---» (Maldà, *Cal. d. S.* II, 216).

En sinopsi: les formes antigues, nombroses, des del S. XI al XII, es poden sintetitzar totes en els tipus *Grazan(o)* o *Gradano*.

ETIM. Com que és corrent, i fins normal, que en els documents cat. dels Ss. X-XII l'africada sonora *dz*, resultant de -TJ- intervocàlica, aparegui com *ð*, so *gra* ²⁵ *fiat d*, que després es dilueix completament (PRETIARE > *prear*); és clar que es tracta d'una base GRATIANU, sens dubte nom romà de pagus en -ANUM, derivat del NP GRATIUS (Schulze, 424), cap de la família antroponímica *Gratidius*, *Gratilius* (vars. i parònims *Gratius*, *ttidius*, cf. *Gratto*, *-onis* etc.). També ha donat molts noms semblants en les terres d'Oc: *Grazan* (2 a l'Erau, docs. respectivament *Grazano 1088* i *1118* o *Gradanum*); un *Grazan* en el Gers, un *Grezan* en el Gard [*Gradanum* a. 1115] i 2 més allà, i *Grezian* a ³⁵ HPyr. (Skok, § 152). També el NP derivat GRATIANUS deixà descendència toponímica, car *Aix en Savoie* havia dut el nom de *Aquis Gratiani*.

COMPOST derivat d'aquest últim: SANGRÀ: és ⁴⁰ una església rural, vora una grossa i antiga masada, en el terme de Pinós, a la Serra de Pinós, entre Segarra i el Cardener, pertanyent al te. de Pinós, en el vell camí ral de Cardona (a 2h45), 0h45 abans d'arribar a Pinós; bona descripció del país i del lloc en CATorras ⁴⁵ (*Pir. Cat.*, vol. VIII, *Card.*, p. 123), i del famós *pi de Sangrà*, grandióss exemplar de 5 grans bessees, ramificades en 12 brancs (veg.-hi bella foto del lloc); *pron.*: *sangrà*, oïda allí mateix (1931), església advocada a *Sant Grau* (que no arribà a ser parr.: manca en les llistes Pladevall i Junyent); més dades en Torras (pp. 9 i 107): és uns 20 k. a l'ENE. de *Gra*. I evidentment el seu nom prové de SANCTUS GRATIANUS, amb una evolució fonètica ben paral·lela.

MENCIONS ANT. 1515: *Sanctgrà*, en el fogatge del Ducat de Cardona p. p. Josep Iglésias: grafia que mostra consciència de la formació del nom amb *Sant*: suposem, doncs, que li ve d'una advocació primitiva a un sant diferent.¹ També en el doc. que cita SerraV. (*Pinós Mtpl.* III, 230), a. 1733, llegim: «P. Solé de ⁶⁰

Sen-Gra». Una formació semblant (i amb evolució fonètica paral·lela) trobarem en el Ripollès en el nom de *Sangnari* SANCTUS NAZARIUS > *Sandnaari* > *Sangnari*.

¹ Però s'endevina que havent quedat incomprendible *Gr(a)à* com a nom de sant, per l'evolució fonètica, li cercaren nova advocació en el parònim Sant *G(ue)rau*.

GRABUAC

Nom antic avui reduït a una masia, dita *Can Colomer*, que forma part del municipi de Font-rubí (Alt Penedès).

Sembla ser un nom de pagus en -ACUM derivat del NP ll. CAPRUTIUS (Schulze, 64, 145, 278, 384), de la família de NPP llatins *Capra*, *Caprius* etc., molt descabdellada en l'obra de Schulze, i que ha donat altres derivats en -ACUM en la toponímia occitana (Skok, § 71). Hi hauria transposició de la -r-: *Cabru(z)ac* > *Crabuac* i el freqüent canvi de *Cr-* en *Gr-*. J. F. C. i J. C.

GRÀCIA

Barri de la ciutat de Barcelona, al Nordest del nucli antic de la ciutat. És una antiga vila.

Mas de Gràcia, en el terme de Vilafranca del Maestrat (XXIX, 43.19).

Roll de Gràcia, braç de séquia a Quart de Poblet (Horta Val.) (XXX, 122.5).

Puig de Gràcia, a l'illa de Cabrera (LI, 91.10).

Santa Engràcia, poblet agregat al terme de Gurb de la Conca de Tremp.

Punta Engràcia, en el terme de Portell de Morella (Ports) (XXVIII, 66.16).

Sembla tractar-se sobretot (o pertot) de llocs amb església o capella advocada a la Mare de Déu de Gràcia. Derivat indirecte seria ENGRATIA, que es diu nom d'una santa màrtir dels primers segles del cristianisme [oriental? S'explicaria per una frase greco-latina *ἐν γρᾶτιᾳ παρθένος* 'verge, en la gràcia [de Déu]'. J. F. C.

GRADILS

Partida antiga del terme de Bages (Rosselló), segons un document de 932: *in ipsos Gradiles* (CoH.Mo-reau v, 105). Sembla derivat del ll. GRADUS 'graó, esglaó' o 'grau de muntanya' amb el sufix -il(e) exemplificat en els nostres articles *Cambrils*, *Cabrils*, *Pontils* etc. J. F. C.

Gragés, V. *Graugés*

La Gralleta, V. *Glorieta*

Gragilosa (1166, Gelida), Cf. *Gresa*